

РОЗДІЛ V. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

УДК 371.011.3-051:172.1:005.336.2(045)

О. В. Варецька

Інститут вищої освіти

Національної академії педагогічних наук України

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ

У статті показано актуальність розвитку соціальної компетентності особистості, окреслено основні підходи в судженнях щодо поняття «соціальна компетентність», серед яких ретельному аналізу піддається змістова лінія як соціальні знання (система знань), розуміння, соціальний інтелект, здібності до соціальної взаємодії. Приділяється увага й соціальній некомпетентності та функціональній неграмотності особистості. Наголошується на застосуванні індивідуальних знань як основі прийняття ефективних рішень, виконання соціальних ролей, а також готовності до змін.

Ключові слова: соціальна компетентність особистості, соціальний інтелект, здібності, здатності, некомпетентність, функціональна неграмотність.

Постановка проблеми. Суспільні перетворення актуалізують розвиток конкурентоспроможної особистості, підготовленої до виконання різних соціальних ролей, здатної до взаємодії в мінливих умовах соціуму, продуктивної співпраці в різних командах і соціальних групах, тобто соціально компетентної особистості. Розвідки проблеми соціальної компетентності (СК) досить розповсюджені, а сама категорія широко трактується й співвідноситься з різними поняттями. Саме тому вона вимагає глибокого вивчення й вичерпного аналізу.

Аналіз актуальних досліджень. Останнім часом проблема соціальної компетентності особистості привертає увагу науковців усього світу. Серед західних дослідників можна назвати таких, як K. Bierman, J. Brown, M. A. Conroy, G. Dunlap, L. Edmunds, L. Fox, V. Landsheer, L. Spencer, S. Spencer, J. Raven, J. A. Welsh, та ін. Українські (Т. Байбара, Н. Бібік, М. Докторович, І. Зарубінська, В. Луговий, І. Печенко, О. Савченко та ін.) та російські (А. Демчук, Е. Зеєр, І. Зимня, С. Краснокутська, А. Маркова, Є. Муніц, Т. Пушкарьова, А. Хуторський та ін.) дослідники також надають суттєвого значення розробці цієї проблеми.

Зауважимо, що СК може проявлятися на різних рівнях (окрема людина, соціальні групи, соціум у цілому) й, відповідно, мати як спільне, так і відмінне у структурі та тлумаченні. Результати проведеного нами аналізу дають можливість окреслити основні змістові лінії й підходи в судженнях, зокрема «соціальна компетентність» як знання (система знань), розуміння, відношення «Я – суспільство», ступінь підготовленості, уміння, соціальні навички, здібності, здатності, особистісні якості чи формування, стан

рівноваги, передання соціального досвіду, рівень соціалізації, результат соціального розвитку, набір (комплекс) компетентностей чи конструктивних способів, складова філософської категорії «мистецтво жити», функціональна грамотність, грамотна поведінка та ін. Безумовно, обсяг однієї статті не дозволить розглянути всі із зазначених вище змістовних підходів, саме тому ми зупинимося на деяких із них.

Мета статті – висвітлити деякі з підходів до визначення поняття «соціальна компетентність» особистості.

Виклад основного матеріалу. Передусім, доречним буде наголосити на соціальній сутності феномену «компетентність» (за І. Зимньою, Ю. Ємельяновим та ін.) й етимології слова «соціальний». Вважається, що це слово потрапило в мову через німецьку (*sozial*) з французької (*social*) під впливом твору Ж.-Ж. Руссо «*Contrat social*» («Суспільна угода», 1762 (див. Ключе-Гётце, с. 570) і до наукового обігу введено К. Марксом у значенні товариського, громадського (лат. *socialis*) для позначення характеристики однієї із сторін суспільного життя. Український тлумачний словник подає декілька значень, зокрема: 1) Пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві; суспільний, громадський. || Породжений умовами суспільного життя, певного середовища, ладу. || Існуючий у певному суспільстві. || Здійснюваний у суспільстві. || Зумовлений поділом суспільства на класи. 2) Який має на меті зміну суспільних виробничих відносин. Отже, прикметник «соціальний» надає відповідного забарвлення поняттю «компетентність», тобто компетентність особистості, що стосується життя, відносин людей у суспільстві й відповідає певним виробничим відносинам.

Існує думка, що першість у введенні в науковий обіг поняття «СК» належить німецькому вченому Г. Роту (див.: «*Pädagogische Anthropologie*», 1969), який його зміст розглядав як такий, що відображає сферу взаємодії з іншими. Науковець вбачав соціальну однією з трьох різновидів компетентності людини (поряд із самокомпетентністю і предметною компетентністю). З іншого боку, більшість учених пов'язують розпочаток вивчення СК з роботами В. Уайта (50-ті роки ХХ ст.), який (як і більшість західних науковців) тлумачив зміст поняття як певну здібність індивіда ефективно взаємодіяти з навколишнім середовищем. Російські ж дослідники акцентують на першому використанні поняття в російській науці в роботах А. Ветошкіна, С. Гончарової й А. Кукліна в розумінні цільового призначення соціальних інститутів, норм, відносин, уміння особисто здійснювати соціальні технології. Більшої конкретизації СК отримала в J. Habermas, який наголосив на адекватності й ефективності вирішення різноманітних проблемних ситуацій, з якими людина стикається в соціумі (цит. за: Rubin et al., 1992, р. 284). Близьке твердження знаходимо в Г. Щедровицького (див.: Вибрані твори, 1995),

стосовно компетентності в системі відносин, які складаються в спільному житті людей із подібними інтересами й потребами.

Варто зазначити, що індивідуальна СК протягом життя змінюється щодо знання людиною соціального середовища, способів взаємодії з ним, адекватного розуміння самої себе, передбачення наслідків своїх життєвих виборів, урахування власних сильних, слабких сторін тощо. Тому, серед важливих соціальних навичок зарубіжними науковцями були визнані здатність і компетентність у взаємодії з іншими (W. W. Hartup, M. B. Shure) для досягнення результативності у взаємодії в колективі (Н. Ляхова, W. W. Hartup, M. B. Shure та ін.), особистих цілей у різних ситуаціях із збереженням хороших відносин (L. Rose-Krasnor, K. H. Rubin) й вирішення проблем (І. Єрмакова, Г. Несен, О. Прямікова, A. Schelten, M. B. Shure).

Крім здібностей, здатностей, соціальних навичок у наукових працях небезпідставно наголошується й на мотивації вирішувати задачі, що виникають у взаємодії зі спільнотою (індивід, група, колектив тощо) і державою (А. Анікеєв); комплексі особистісно-психологічних технологій взаємодії людини із соціальним оточенням (С. Бахтєєва); уявленні про власну особистість (A. Schelten); системі знань про соціальну дійсність і себе, системі складних соціальних умінь, навичок взаємодії, сценаріїв поведінки в типових соціальних ситуаціях, що дозволяють швидко й адекватно адаптуватися, приймати рішення зі знанням справи, ситуації, кон'юнктури; витягати максимум можливого зі сформованих обставин, діючи за принципом «тут, зараз і найкращим чином» (В. Куніцина); соціальних знаннях і вміннях, які забезпечують особистості соціальну адаптацію й соціальну обізнаність, уможливають досягнення оптимальної відповідності між особистістю та умовами соціуму, зафіксованими в поняттях «соціальне мислення» та «соціальний інтелект» (Д. Алимов, Н. Калинина, M. R. Goldfried та ін.).

Вважаємо цілком слушним зауважити, що зарубіжними науковцями питання СК було розпочато саме з розробки концепції соціального інтелекту (Д. Векслер, Х. Гарднер, Дж. Гілфорд, Е. Л. Торндайк, С. Космітські). Висвітленню цього наукового погляду присвячено також і наші публікації [12]. Отже, стає зрозумілою позиція Р. Селмана, у подальших дослідженнях якого знаходимо пропозицію побудови процесу формування СК з опорою на виокремлені стадії розвитку соціального інтелекту [9], тлумачення СК як здатності й готовності людини до взаємодії, а також з позиції логіки її розвитку у п'ять стадій. Виходячи з того, що системи людських взаємин виникають не самі по собі, науковець наполягав на необхідності спеціального навчання вмінням відкривати й освоювати способи вирішення задач нового класу, аналізу людських відносин, а також оволодіння формами людської взаємодії [9]. Не менш важливим, на нашу думку, у цій взаємодії є розуміння поняття «СК» як відношення «Я –

суспільство», уміння обирати правильні орієнтири та відповідно до них організовувати свою діяльність. Таку думку висловлюють також Н. Єршова, І. Кудяєва, Є. Кобилянська та ін. Привертає увагу той факт, що рівень соціального інтелекту тісно пов'язаний з дієвістю мотивації соціального успіху в соціально-значущій діяльності, що підтверджують дослідження М. Кубишкіної. При цьому мотив досягнення може розглядатися як мотив соціального успіху із прагненнями до популярності, престижу, визнання; суперництва; досягнень у значимій діяльності. Саме цей аспект може стати дієвим для професійної мотивації вчителів, розвитку їхньої СК.

Таким чином, можна говорити про когнітивний підхід, який, крім соціального й емоційного інтелекту як основи СК, визначає останню через сукупність соціальних знань (І. Зимня, В. Куніцина, В. Максимов, Ю. Майсурадзе, Є. Муніц, Г. Парфьонова та ін.). Зокрема, В. Максимов ядром поняття «СК» вважає знання, вміння, навички, що стосуються соціальних сторін життя [1, 13]. Ю. Майсурадзе розширює зміст знаннями наслідків застосування певного способу діяльності [6], Є. Руденський – додаючи поведінковий аспект, тлумачить поняття як систему знань з галузі історії й культури людського спілкування, мистецтво адаптації, обізнаність із моделями поведінки, вміння організувати особистісний простір [1, 13].

У свою чергу Г. Парфьонова, збагачуючи поняття особистісним і діяльнісним змістом, визнає СК як сукупність знань, умінь, якостей, необхідних для соціальної діяльності, що підвищують здатність особистості до самореалізації й самовизначення [8, 12]. Як зазначає науковець, завдяки СК відбувається активізація внутрішніх резервів особистості, забезпечується наявність і можливість використання емоційних, когнітивних і моторних моделей поведінки, які в певних ситуаціях призводять до виникнення тривалого сприятливого співвідношення позитивних і негативних наслідків для особистості [8, 12].

Отже, крім когнітивного підходу, чітко простежуються поведінковий та особистісний. Зокрема, Є. Муніц доповнює близьке за змістом поняття у визначенні В. Куніциної таким аспектом, як «розвиток соціально значущих і професійно важливих якостей, їх інтеграцію, що дозволяє швидко й адекватно адаптуватись у соціумі» [7, 9], а також якісно виконувати соціальні функції. Це усуває відчуття внутрішнього дискомфорту, блокує можливість конфлікту з соціальним середовищем, тому є необхідною умовою успішної діяльності [7, 4] і, як нам вбачається, виконання соціальних ролей. Таке розширення змісту СК, забарвлення професійною складовою є цілком слушним і доводить більш широкий зміст поняття, можливість його вживання на різних рівнях.

У контексті змісту та структури СК важливим є твердження Р. Зобова, В. Келасьєва, М. Холодної, які акцентують на типі організації індивідуальних знань, їх надійності «в якості основи для прийняття ефективних рішень

відносно тієї чи іншої конкретної ситуації» [2, 57], а також знання компетентної людини, які мають відповідати таким вимогам, як: різноманітність (різні знання про різне); структурованість (чітко виділені елементи знань, які знаходяться у взаємозв'язку між собою; виокремлення ключових елементів, що усвідомлюються як основні, найважливіші); категоріальний характер (визначальна роль загальних понять, закономірностей); володіння і предметними (про те, «що»), і процедурними (про те, «як») знаннями; наявність знань про власне знання (метакогнітивні) і знань, що належать до особистісного досвіду («неявних знань»); гнучкість (можливість зміни сутності окремих елементів знань і зв'язків між ними під дією різних факторів); оперативність (швидкість актуалізації знань у конкретних ситуаціях, доступність знань); дієвість (можливість застосування в широкому аспекті ситуацій, зокрема й у нових) [2, 73–74].

Проте, як нам вбачається, одних знань, як необхідної складової та умови розвитку СК, недостатньо. Важливим є врахування характеру й спрямування їх (знань) застосування (Р. Зобов, В. Келасьєв). Таку думку також висловлює більшість науковців. Крім того, володіння знаннями ще не означає володіння здатністю їхнього ефективного застосування особистістю, що призводить до негативних наслідків, а «сама по собі прилученість до інформації досить часто не сприяє ефективному вирішенню низки важливих соціальних проблем» (А. Уэбстер. Теории информационного общества, 2004). Зазначимо також, що величезний обсяг невпорядкованої інформації, який містить різноманітні смислові зв'язки, контексти, підтексти, використовує технології, зокрема так звані «25 кадр» тощо ускладнює процес її аналізу, вибору і прийняття адекватного рішення та впливає на кінцевий результат діяльності. Саме тому й виникає питання розвитку критичного мислення особистості, її медіаінформаційної грамотності як складової СК, а також актуалізується проблема некомпетентності.

Зазначимо, що безліч наукових праць формулює основні вимоги до професійної компетентності вчителів, однак практично відсутні дані про приклади їх некомпетентності (майже третина педагогічних помилок пояснюється саме педагогічною некомпетентністю вчителів). Цілком зрозуміло, що професійна або соціальна некомпетентність людини є злом для суспільства. Підтвердження нашої думки знаходимо в Р. Зобова й В. Келасьєва [4, 33], які відзначають, що люди з обмеженою СК (без орієнтації діяльності на етичні норми) виявляються затребуваними в різних сферах життєдіяльності соціуму для вирішення проблем у науці, техніці, політиці тощо. Але на сучасному рівні розвитку суспільства такі люди виявляються небезпечними, адже ефективно вирішуючи наукові, технічні та інші проблеми, вони не замислюються про результати власних дій, намагаються реалізувати різні утопії (це стверджував М. Бердяєв), що призводить до зростання кількості глобальних катастроф. Втім,

компетентність будь-якої людини в будь-якій сфері діяльності навпаки є добродією, і, як нами досліджено, придбаною чеснотою, яку треба виховувати, розвивати з народження. Ігнорування ж широкого розуміння проблеми СК системою освіти створює загрозу, оскільки люди з її низьким рівнем стають все більш небезпечними з огляду на те, що вирішують глобальні соціальні, інформаційні, технічні та інші проблеми.

Слід відзначити, що соціально некомпетентна людина визнається функціонально неграмотною, тобто, за твердженням В. Гаврилюка, нездатною як працівник чи громадянин ефективно виконувати свої професійні та соціальні функції, незважаючи на здобуту освіту. Саме тому в Ж. Тощенко є всі підстави доповнити зміст поняття «функціональна грамотність» (уміння читати, сприймати інформацію), писати (передавати свої думки, розширювати коло комунікативної взаємодії), рахувати, говорити (здатність до мовленнєвого спілкування, мовленнєвого самовираження), на яких акцентувалося раніше у працях науковців) здатністю до соціальної орієнтації та соціальної саморегуляції [10], а в Н. Покровського – у складі функціональної грамотності сучасної людини розглядати й аналізувати соціальні знання й уміння.

Як стверджує Д. Воронцов, знання (факти), вміння (еталони), умови (захист), організаторські дані (мають прояв в управлінні собою, регулюванні власних дій) характеризують також і персональну, індивідуальну СК, на розвиток якої впливає соціальна грамотність особистості. Цілком згодні з думкою науковця, що саме від поліпшення показників останньої залежить освоєння людиною соціальних правил; характер діяльності, в якій вони пізнаються і використовуються; удосконалення здатності відділяти правильне від помилкового, сприймати й обробляти певний обсяг інформації [1, 25]. Як видно, події сьогодення доводять актуальність цієї думки.

Щодо причин функціональної неграмотності, то серед них – інформаційні, глобалізаційні процеси, міграція населення, соціально-економічні зміни. Як наслідок – швидке старіння спектру професійних і соціальних знань і вмінь, зміст яких не відповідає потребам практики. З огляду на це, на фоні вікового складу вчителів початкової школи, які сьогодні працюють, існує потреба навчання впродовж життя для постійного оновлення професійних і соціальних знань, умінь, успішної соціальної адаптації, розвитку СК для «забезпечення стійкої життєдіяльності» (Є. Муніц), соціально-професійної реалізації [7, 4], і, як нам вбачається, опанування новими соціальними ролями.

Саме з цієї позиції, на нашу думку, М. Чошанов включає до складу компетентності постійне оновлення знань, набуття нової інформації й умінь, тобто актуалізацію потреби і здатності навчатися впродовж усього життя [5], що підсилює значення післядипломної освіти, яка має для цього усі можливості і ресурси. З огляду на вище зазначене цілком слушним є

тлумачення О. Дубровіною [3] поняття «СК» як грамотної поведінки або здатності до накопичення досвіду, який уможлиблює оптимальне використання власних індивідуальних характеристик, адекватну реалізацію здібності для досягнення соціально значущих цілей.

Стає зрозумілим, чому у структурній моделі індивідуальної компетентності особистості А. Хуторського серед таких складових, як цілі, цінності, комунікація, вміння, навички, готовність до вирішення ситуативних задач, знаходимо компетентнісні знання й компетентнісний досвід. При цьому найважливішим елементом моделі є готовність особистості до сприйняття нової інформації, формування необхідних якостей, прагнення пізнавати [11, 121]. Ці базові елементи моделі визнаються основною рушійною силою для розвитку компетентності особистості. Близьку думку знаходимо у В. Кременя, який акцентує на формуванні людини XXI сторіччя з інноваційним типом мислення, культури й поведінки (див.: «Філософія людиноцентризму в освітньому просторі», 2010, с. 409). Це нами також буде враховано в концепції розвитку СК вчителя початкової школи в системі післядипломної освіти.

З огляду на вищезазначене маємо наголосити на такій характеристиці, як зміна соціальних ролей, з позиції якої СК розуміють Н. Белоцерковець, В. Цветков, D. Meichenbaum, вбачаючи останню інтегративною якістю особистості, яка дозволяє активно взаємодіяти з соціумом, виконувати різні соціальні ролі, встановлювати контакти з різноманітними групами та індивідами, брати участь у соціально значущих проектах (О. Мачехіна), сприймати самого себе та іншого, ефективно спілкуватися в соціальних ситуаціях (D. Meichenbaum). Близьку думку висловлюють С. Бахтеева, С. Краснуктська, Л. Шабатура та ін., акцентуючи на легкій сумісності, готовності до змін, самовизначенні й соціальній відповідальності за наслідки своїх дій. Варто вказати, що в такому контексті це тлумачення у своїх ознаках збігається з визначеннями і змістом такого поняття, як «педагогічна майстерність» (за І. Зязюном). Більш того, погляд на вчителя не тільки як на професіонала, а і як на звичайну людину, яка кожного дня стикається з різноманітними проблемами як громадянин, учасник правових, сімейних та ін. відносин, учасник ринку, споживач медіаінформації надзвичайно актуалізує успішність процесу розвитку СК, адже для учня початкової школи вчитель є, у більшості випадків, авторитетом, взірцем, «другою мамою». Крім цього, дуже часто маленька людина – школяр ставить запитання, які стосуються й життєвої тематики. Більш того, навчити можна тільки тому, що знаєш сам (Ш. Амонашвілі), тільки щаслива людина може виховати щасливу людину, тільки компетентна людина може розвинути компетентність іншої. Підтвердження власної думки знаходимо в А. Флієра (див.: «Культурная компетентность личности: между проблемами образования и национальной политики», 2000), який вбачав, що СК дає змогу людині вільно розуміти,

використовувати, варіативно інтерпретувати всю сукупність повсякденних (неспеціалізованих і частково спеціалізованих) знань, які увійшли у вжиток, і складають норму соціальної ерудованості людини в даному середовищі, суму правил, зразків, законів, звичаїв, заборон, етикетних настанов та інших регулятивів поведінки, вербальних і невербальних мов комунікації, систему загальноприйнятих символів, світоглядних засад, ідеологічних і ціннісних орієнтацій. Близьке визначення заходимо в Т. Самсонової (див.: «Социальная компетентность подростков: технологии её формирования», 2007), яка акцентує на значенні знань про: устрій і функціонування соціальних інститутів, структур і процесів; рольові вимоги та очікування; себе, сприйняття себе як соціального суб'єкта рольової поведінки, ефективної соціальної взаємодії; загальнолюдські норми, цінності, традиції, звичаї, закони різних сфер і галузей соціального життя.

Заслугує на увагу погляд на СК, викладений О. Дементьевою, яка, стверджуючи, що СК виявляє можливість реалізувати знання через дії, зробити їх корисними, продуктивними для вирішення задач, проблем у різноманітні ситуацій, контекстів (див.: «Філософський контекст розуміння СК в освіті», 2014, с. 167), виокремлює в СК досвід, дію, продуктивність, які перетинаються.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, одним із підходів до визначення сутності поняття «СК» є когнітивний. При цьому соціальні знання мають бути дієвими й допомагати вирішувати різноманітні задачі, що виникають у взаємодії зі спільнотою і державою, виконувати соціальні ролі й відповідно стати основою соціального досвіду. Дослідженню інших аспектів розуміння СК будуть присвячені наші наступні роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронцов Д. Б. Формирование социальной компетентности подростков «группы риска» : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Воронцов Дмитрий Борисович. – Кострома, 2006. – 217 с.
2. Гельфман Э. Г. Психодидактика школьного учебника. Интеллектуальное воспитание учащихся / Э. Г. Гельфман, М. А. Холодная. – СПб. : Питер, 2006. – 384 с.
3. Дубровина О. И. Общая компетентность как основа социальной и профессиональной компетентностей / О. И. Дубровина // Вестник ТюмГУ. – 2008. – № 5. – С. 147–155.
4. Зобов Р. А. Социальная компетентность / инкомпетентность в современном обществе / Р. А. Зобов, В. Н. Келасьев // Вестн. С.-Петербур. ун-та. – Сер. 12. – 2009. – Вып. 4. – С. 28–37.
5. Кононенко И. М. Социально-психологическая компетентность как элемент модели выпускника вуза / И. М. Кононенко, М. Д. Ильязова // Вестн. АГТУ. – 2005 – № 5 (28). – С. 171–179.
6. Майсурадзе Ю. Ф. Роль образования в повышении компетентности руководящих кадров / Ю. Ф. Майсурадзе // Научное упр. обществом. – М., 1976. – Вып. 10. – С. 277–298.

7. Муниц Е. С. Формирование социальной компетентности специалистов по социальной работе в процессе обучения в вузе : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Теория, методика и организация социально-культурной деятельности (по всем уровням образования)» / Е. С Муниц. – М, 2009. – 20 с.

8. Парфёнова Г. Л. Психологические особенности социальной компетентности личности с общей умственной одаренностью : автореф. дисс. ... канд. психол. Наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / Г. Л. Парфёнова. – Екатеринбург, 2008. – 24 с.

9. Селман Р. Этапы развития социального интеллекта / Р. Селман, Г. А. Цукерман // Психология саморазвития: задача для подростков и их педагогов. – Москва – Рига, 1997. – С. 51–54.

10. Тощенко Ж. Т. Парадоксальный человек / Ж. Т. Тощенко. – М. : Гардарики, 2001. – 398 с.

11. Хуторской А. В. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования / А. В. Хуторской, Л. Н. Хуторская // Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода : Межвузовский сб. науч. тр. [под ред. А. А. Орлова]. – Тула : Изд-во Тульского гос. пед. ун-та им. Л. Н. Толстого, 2008. – Вып. 1. – С. 117–137.

12. Varetska O. V. Correlation of social intelligence with individual social competence / O. V. Varetska // Science and Education a New Dimension: pedagogy and psychology. – 2013. – Vol. 9. – P. 27–33.

РЕЗЮМЕ

Варецкая Е. В. Социальная компетентность личности: подходы к определению сущности.

В статье показана актуальность развития социальной компетентности личности, определены основные подходы в суждениях относительно понятия «социальная компетентность», среди которых тщательному анализу подвергается содержательная линия как социальные знания (система знаний), понимание, социальный интеллект, способности к социальному взаимодействию. Уделяется внимание и социальной некомпетентности и функциональной неграмотности личности. Акцентируется внимание на применении индивидуальных знаний как основе принятия эффективных решений, выполнении социальных ролей, а также готовности к изменениям.

Ключевые слова: социальная компетентность личности, социальный интеллект, способности, некомпетентность, функциональная неграмотность.

SUMMARY

Varetska O. Social competence of the personality: approaches to its definition.

The paper shows the importance of individual social competence, outlines the main approaches to the definition of «social competence», which can be defined as knowledge (cognitive system), understanding, «Ego – society» correlation, the degree of training, practical efficiency, social skills, abilities, capability, personal qualities or formation, equilibrium, the transfer of social experience, the level of socialization, the result of social development, a set (complex) of competencies or constructive techniques, a part of philosophical category «art of living», functional competence, appropriate behavior, etc. Such notions as social knowledge (cognitive system), understanding, social intelligence, capacity for social interaction have been carefully analyzed.

The research outlines that the knowledge of a competent person should meet the requirements of diversity, structuring, categorization, flexibility, efficiency, effectiveness; a competent person should have substantive and procedural knowledge, knowledge about his own

skills and personal experience. It is emphasized that mere knowledge can't guarantee the development of social competence. The attention is drawn to the importance of the ability to apply the knowledge effectively in the context of huge amount of disordered information with a variety of semantic relationships, meaning, subtext, technologies, critical thinking of an individual and his media informational competence as a component of social competence.

The attention is paid to social and functional individual incompetence, the reasons for this incompetence have been analyzed.

A teacher is referred to not only as a professional, but as an ordinary person who faces various problems every day being a market agent, a citizen, a member of legal, family and other relationships, a consumer of media information, a model, an authority, a «second mother» to younger pupils.

The paper focuses on the importance of social competence for free understanding, use, interpretation of the totality of specialized and partially specialized knowledge, which have come into use, and account for general social erudition of an individual in this environment, application of individual knowledge as the basis for effective decision-making, the establishment of social interaction with society and the fulfillment of social roles, as well as readiness to change.

Key words: *social competence of the individual, social intelligence, aptitude, ability, incompetence, functional illiteracy.*

УДК 376.1:371.21

Т. М. Дегтяренко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

КОМПЕТЕНЦІЯ ФАХІВЦІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто проблему впровадження інклюзивної освіти на теренах України. Висвітлено проблему формування компетенції практичних педагогічних працівників і керівників спеціальних та масових загальноосвітніх навчальних закладів. Автором визначено фактори та їх причини, що негативно впливають на впровадження теоретичних засад інклюзивної освіти у практику та зумовлюють зниження якості її реалізації. Запропоновано проблему недостатньої компетенції фахівців, долучених до надання освітніх послуг дітям із психофізичними порушеннями та до управління реалізацією цього процесу, визнати як педагогічну проблему впровадження інклюзивної освіти.

Ключові слова: *дефектологія, термінологічний словник дефектології, спеціальне навчання, інклюзія, інтегроване навчання, компетенція.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства батьки дітей із вадами психофізичного розвитку, які є замовниками соціальних послуг для дітей з особливими освітніми потребами, прагнуть інтегрувати власних дітей у загальноосвітній простір. Тому останнім часом вітчизняні науковці спрямували свої зусилля на пошуки сучасних форм інтеграції дітей із порушеннями психофізичного розвитку в освітнє середовище.

Зазначені обставини дають підставу розглядати дослідження проблеми впровадження інклюзивної освіти на теренах України як актуальний науковий напрям. Однією зі складових і ключових педагогічних